

LEGALIZAREA UNIUNII CONSENSUALE ÎN ROMÂNIA –
ASPECTE SOCIO-JURIDICE ȘI CONSECINȚE SOCIALE

APOSTU IULIAN*

ABSTRACT

LEGALIZATION OF CONSENSUAL UNION IN ROMANIA –
SOCIO-LEGAL ASPECTS AND SOCIAL CONSEQUENCES

The analysis of contemporary social discourse on family and marriage highlights a wide range of stereotypes that call into question the vitality of marriage (high divorce rate, young people's desire to stop having children, low interest in marriage, complicated divorce procedures etc.). Although such stereotypes are clearly contested by national statistical evidence, marriage is seen as in a severe decline and no longer has the resources to be revitalised. Against this backdrop, new voices are coming to rebuild the image of conjugality in new ways, seen as freer and much more secure from the point of view of personal assets or the autonomy of partners. Thus, consensual union (seen as a pre-marital state or as a legal union) appears in the view of some as a successful alternative for a fulfilled married life. In this sense, the dilemma of marriage *versus* consensual union offers new perspectives that oscillate between the function of solidarity and relational individualism, both dimensions being discussed and polemized in social discourse, in the media and even in scientific literature.

The study is based on a quantitative analysis following Parsons' functionalist theory, the research being focused on its five dimensions: solidarity, individualism, intimacy, self / other relationship and relationship to the social norm. The study aims to analyse young people's social views on the marital choice between marriage and consensual union.

Keywords: marriage, consensual union, solidarity, relational individualism, functionality.

* Researcher, PhD, Institute of Sociology, Romanian Academy, e-mail: phdiulian@gmail.com.

INTRODUCERE

În ultimii ani, discursul social cu privire la vitalitatea mariajului în spațiul românesc a fost descris în termeni de dezechilibru structural în mai toate mediile sociale și uneori, chiar și în unele texte autointitulate științifice. În ciuda tonului general al acestor discursuri, datele naționale contraargumentează cu valori statistice evidente, invalidând toate opiniile care reclamă drama nupțialității, cea a divorțialității, a unui mariaj neatractiv datorită unei legislații care nu protejează patrimoniul personal sau care predefinește reguli pentru cuplul marital. Prezente atât în spațiul online, cât și în discuții la nivelul grupurilor de interacțiune, tema decăderii mariajului pare să fie certă nu prin realitatea sa științifică, prin justificările pe care le-ar oferi datele statistice la nivel național, ci prin însăși stereotipizarea pe care o presupune. Fiind de multe ori expusă în aceleași forme, într-o gamă extrem de variată de medii, de multe ori susținută și de mesaje mass-media în formulări cu putere persuasivă, ideea dramei mariajului pare legimimă, indivizii asimilând-o fără a-i mai verifica validitatea.

La o simplă interogare a datelor de pe pagina Institutului Național de Statistică se poate observa cu ușurință că rata disoluției familiei românești este constantă la cote mici și că în ultimii 4 ani, tendința este de ușoară scădere (2017 – 1,4 %, 2018 – 1,39 %, 2019 – 1,36 %, 2020 – 1,03 %, 2021 – 1,22 %). Apreciind discursul social cu privire la anticiparea unei noi drame a familiei românești ca urmare a perioadelor de izolare, tocmai prin creșterea indicatorului de divorțialitate, putem observa dublul decalaj între datele statistice naționale și discursul public – România are una dintre cele mai mici rate de divorțialitate din Europa și, contrar anticipărilor, rata disoluției după primul an de pandemie a scăzut la cel mai mic nivel din ultimele trei decenii. Mai mult, dacă în țările europene au crescut indicatorii de divorțialitate atunci când s-au simplificat procedurile de divorț, în cazul României, simplificarea procedurilor de divorț din anii 2012–2013 evidențiază tot niveluri scăzute ale divorțialității (1,59 % în 2011, 1,4 % în 2012, 1,27 % în 2013 și 1,22 % în anul 2014).

Privind din perspectiva imperativelor legislative care definesc drepturile și obligațiile partenerilor căsătoriți, stereotipurile sociale urmăresc aceeași traiectorie a unor discursuri aparent persuasive și logice, însă fără niciun fundament juridic și social. Conform articolelor Codului Civil, obligațiile partenerilor sunt: egalitatea între soți, accesul egal la resurse, locuirea comună (cu precizarea că, pentru motive temeinice, soții pot locui și separat), fidelitatea și sprijinul reciproc. Altfel spus, suma de prescripții juridice definite de Codul Civil coincide cu pretențiile generale cu privire la orice parteneriat, așadar, nu se poate vorbi despre un set de restricții care predefinesc limitarea autonomiei cuplului.

Privind din perspectiva fuziunii romantice, criteriile de selecție rămân aceleași, cu o singură excepție, criteriul homogamic. Ideea alegerii partenerului din proximitatea spațială sau din cea a mediului cultural devin insuficiente pentru contemporaneitate. Dezvoltarea rețelelor sociale online, creșterea capacității de utilizare a IT și, totodată, predispoziția în creștere a interacțiunii prin intermediul platformelor de socializare redefinesc vechile teorii ale homogamiei. În viziunea inițială, homogamia (geografică, profesională, culturală etc.) definea alegerea partenerului dintr-un mediu construit de societate prin interacțiunea directă a membrilor ei. Noile valențe ale homogamiei deschid premise noi de alegere a partenerului conjugal, indivizii privind reperele homogamice nu prin raportare la o anumită cultură societală, ci prin raportare la idealul personal. Individul are, astfel, posibilitatea de a se putea extrage din logica grupurilor de referință, alegând drept partener nu pe cineva căruia să-i găsească „numitorul comun” în mediul social din care provine, ci unul corelat cu idealul său personal. Astfel, imaginea online joacă un rol prioritar în această alegere, indivizii nu mai caută pe cineva cu care să-și testeze ulterior compatibilitatea, ci caută „profilul” cu care se simt compatibili, cel puțin la modul ideatic. În acest sens, identitatea online se supune mai puțin controlului social, se supune mai puțin cenzurii, iar diversitatea mediului online apare pentru unii mult mai ofertantă decât cea rezultantă din interacțiunea socială directă (interacțiune mediată de cultura mediului cultural și de reguli exterioare individului).

Logica noilor tendințe deschide o premisă nouă, una care susține mai mult individul decât cultura în care acesta a fost socializat. Această tendință poate explica și deschiderea socială spre un alt tip de relații decât cele susținute general de comunitate. Deși stereotipizate în mare majoritate, argumentele care fac să pară învechită instituția mariajului devin resurse justificative pentru individualismul relațional și baza unor noi forme de conjugalitate care să susțină aceste noi orientări. Pentru susținătorii acestora, căsătoria pare insuficientă nu prin baza care-i oferă funcționalitatea, ci în baza unor argumentări fundamentate doar pe stereotipurile sociale. În fapt, categoria de susținători ai uniunii consensuale nu are rețineri față de mariaj din perspectiva contextului legal care îl definește funcțional, ci datorită condiției anticipative de conformitate și a riscului de evaluare socială. Conjugalitatea nonmaritală nu mai are un cadru fix, evaluabil și nu mai poate fi încadrată într-o cultură care să-i ofere norme specifice, ca odinioară. Or, acest aspect poate fi vizibil în toate legislațiile europene cu privire la legalizarea uniunii consensuale, niciun cadru legislativ neputând stabili toate condițiile de funcționalitate conjugală, acestea fiind definite mutual de parteneri prin clauze contractuale.

Studiul are la bază o cercetare exploratorie, de tip cantitativ, iar obiectivele urmăresc identificarea opiniilor tinerilor cu privire la uniunea consensuală și la legalizarea acesteia.

CUPLUL CONJUGAL CONTEMPORAN – FORME DE REORGANIZARE FUNCȚIONALĂ

O nouă orientare în conjugalitate tinde să devină din ce în ce mai evidentă. Tendințele de individualism conjugal au la bază valorizarea sinelui în competiție cu clasicele valori ale solidarității conjugale.

Familia postmodernă sau cuplul postmodern reprezintă structuri diferite față de cele două tipuri de familie. În cazul familiei tradiționale și a celei moderne, găsim structura clasică a celor patru mari funcții (biologică, economică, de socializare și solidaritate), fiecare dintre ele îndeplinită conform particularităților culturale ale societății respective. Din perspectivă tradițională, solidaritatea mecanică privește individul ca fiind absorbit de comunitate și regulile sale, în timp ce, din perspectiva modernă, solidaritatea organică privește individul ca având o personalitate proprie. Prima particularitate a parteneriatului postmodern este individualismul. Noile mentalități conjugale inversează ordinea priorităților cu privire la seturile de „beneficii” pe care le presupune conjugalitatea. Prioritar devine „eu” și în plan secund începe să conteze „noi”. Acest aspect produce consecințe funcționale asupra structurii noului cuplul postmodern. În primul rând, selecția partenerului conjugal este centrată pe un set de repere care prioritizează avantajele personale: frumusețe, bogăție, poziție socială etc. Partenerii simt să nu își mai construiască fericirea în numele unor principii exterioare lor, așadar își centrează cu prioritate atenția asupra lor, iar consecințele unei astfel de relații se văd la nivelul funcționalității conjugale. Partenerii postmoderni nu sunt doritori de familii numeroase, unele cupluri nu-și doresc nici măcar un copil pentru că le-ar diminua bugetul (2,9 % pentru eșantionul nostru), pentru că le-ar limita libertatea sau pentru că sarcina și alăptarea ar veni cu riscuri referitoare la modificarea corpului. Din acest motiv, adepții postmodernității fie întârzie cât de mult pot apariția copiilor în viața lor, fie decid să nu aibă copii. Astfel, funcția biologică pare gândită mai degrabă în optica erotismului și mai puțin în cea a reproducerii. Această decizie conduce la o primă consecință majoră asupra funcționalității conjugale în condițiile prezenței sau absenței funcției de socializare. Așadar, decizia de a nu avea copii face inexistentă funcția de educație și integrare socială a descendenților, iar efectele pe care această decizie le are asupra vieții conjugale țin de o creștere a autonomiei (dorințele individuale sau cele comune nu mai sunt deklasate de prioritatea nevoilor copiilor); bugetul se distribuie doar între cei doi parteneri, iar investiția în erotism garantează împlinirea de cuplu.

O altă tendință a postmodernității, cea de protejare a bugetului personal în detrimentul bugetului familiei se constituie într-un alt fundament al noilor forme de protecție a propriului buget. Una dintre tendințele generale specifice individualismului relațional ține de dorința de securitate patrimonială a partenerilor. Dacă, odinioară, orientarea partenerilor către principiul solidarității dezvolta premisele unor relații cărora nu li se anticipa eșecul, astăzi, tendința

postmodernității are asimilată și teama potențială de eșec. Experiența țărilor care au contractualizat mariajul arată că în setul de clauze care sunt încheiate cu ocazia căsătoriei se regăsesc deseori reguli de administrare și protejare a veniturilor personale ale fiecărui partener, reguli de gestionare a cheltuielilor comune și reguli de partaj în cazul dizoluției.

Într-o directă relație cu resursele economice și tendința de protecție față de celălalt înțelegem și modificările care pot apărea în funcția de solidaritate a familiei. Protecția față de celălalt, separarea juridică a bunurilor, atenția acordată condițiilor juridice de separare sunt elemente care arată o modificare consistentă a reperelor funcționale ale solidarității conjugale. Teamă de a nu pierde în relația conjugală, strategiile de autoprotecție față de celălalt demonstrează un nivel redus de încredere în partenerul conjugal. Stabilirea *a priori* a formelor de partajare a bunurilor, stabilirea regulilor eșecului în momentul fuziunii maritale arată mai degrabă o anticipare potențială a eșecului. Momentul administrativ al semnării certificatului de căsătorie ar trebui să rămână nu doar o acțiune juridică, ci și un moment de încredere. Anticiparea potențialului eșec conduce la reticență, teamă, reținere și la dorința intimă a fiecărui partener de a se proteja de celălalt. Or, toate aceste elemente conduc la o dezvoltare defectuoasă a funcției de solidaritate sau la o schimbare de paradigmă, una orientată spre individualismul relațional.

Émile Durkheim descria două tipuri de solidaritate: prima, solidaritatea mecanică, în care individul este absorbit de societate, regulile acesteia fiind considerate a fi garantul solidarității sociale. Asimilarea normelor societății și conformarea totală conducea la un tip de solidaritate rigidă deoarece construcția socială a acestui ansamblu de norme oferea fiecărui gen un anumit status, o anumită valență funcțională și un anumit set de roluri. Asimilarea culturală a acestui ansamblu de norme avea drept consecință tocmai solidaritatea tradițională, cea de tip mecanic. Pentru tipologia familiei moderne, Durkheim vedea un tip organic de solidaritate. Indivizii au drepturi egale în luarea deciziilor, își pot manifesta propriile voințe, emoții, pot decide împreună stilul și ritmul de viață – așadar, tipul organic de solidaritate a oferit cuplului posibilitatea gestionării solide a tuturor aspectelor pe care cei doi le considerau optime pentru propria fericire (Durkheim, 2008).

Postmodernitatea conjugală aduce modificări substanțiale în această direcție. Importanța celuilalt crește în măsura în care nevoile unui partener pot fi relizate și susținute de celălalt. Interesul personal este mai important decât interesul comun. Așadar, postmodernității conjugale îi corespunde mai mult „solidaritatea de sine” decât solidaritatea cu celălalt.

Astăzi, alegerea formei de conviețuire conjugală nu mai necesită o legitimitate externă, conformă cu normele sociale sau instituționale și nici cu norma morală. Este o recunoaștere mutuală a celor doi parteneri, a sentimentelor și formei de respect pe care și-o poartă reciproc. Cuplul poate fi înțeles într-o reciprocă împlinire însă în individualism, fiecare partener dorind să își conserve cât

mai mult din identitatea personală – deoarece nu dorește să sufere din acceptarea constrângerilor celuilalt. El încearcă să ducă o viață dublă, nu în sensul a două vieți conjugale, ci o viață conjugală asociată cu viața personală (de Singly, 2000, p. 237 apud Blöss, 2003, p. 73).

Noua logică a fuziunii romantice, una fără influența criteriilor culturale ale societății în care individul a fost socializat, creează premisa unor noi tipuri de relații, în care individul își poate construi liber nevoile sale și forma de interacțiune cu celălalt. Astăzi, comunitatea nu mai are suficientă forță în a media relații, iar marea instanță socială nu mai are puterea de a evalua și sancționa comportamente conform unei culturi unice de manifestare în conjugalitate.

Astăzi, forma vieții private aleasă de fiecare nu are câtuși de puțin nevoie de o legitimitate externă, de conformitatea socială a unei instituții sau, mai mult, de morală. În această nouă viziune, munca oricărui individ este aceea de a reuși să-și descopere această identitate personală ascunsă în el însuși (de Singly, 2000a, pp. 9–13). În acest sens, remarcă Alain Curgo, „*ura* individului, somat să devină transparent în fața comunității întregi, apare ca o caracteristică dominantă a raporturilor dintre modernitate și postmodernitate” (Curgo, 2002, p. 36).

Cu toate acestea, atât devalorizarea mariajului ca instituție, cât și cea a coabitării ca formă de viață comună sunt supuse acelorași critici. Ambele sunt percepute ca un parteneriat închis, primul, în roluri și statusuri prestabilite și cea de-a doua, în rutină și în extragerea dintr-un mediu cultural cu valori legitimate social; ambele, cu același efect – imposibilitatea individului de a fi el însuși și de a construi o echipă avantajoasă identității sale (de Singly, 2000).

Privind din perspectiva adeptilor coabitării consensuale, concubinajul a fost acceptat ca o luptă împotriva *relelor* căsătoriei. Cuplurile tinere se distanțează de căsătorie arătând că, în maturitatea sa, mariajul nu este suficient, pentru că greșește în construirea timpului comun, în limite și libertăți cedate (de Singly, 2002b, p. 21).

Așadar, stereotipurile sociale care par să justifice insuficiența mariajului sunt o generalitate, nu doar pentru spațiul românesc, ci pentru întregul spațiu european.

Opiniile sociale actuale cu privire la conjugalitate solicită o serie de schimbări de structură care produc reacții în lanț în ceea ce privește atitudinea de gen, raporturile dintre soți, distribuția de rol, structura funcțională etc. Tinerele cupluri sunt constituite mai mult având în vedere confortul personal, ca o modalitate personalizată de îndeplinire a nevoilor conjugale și mai puțin având în vedere un principiu exterior, care să dirijeze relațiile prin *pattern*-uri predefinite culturale.

Astfel, evoluția familiei de la tradiționalism la postmodernitate surprinde o dublă mișcare: o *privatizare*, în sensul unei atenții mai mari asupra calității relațiilor interpersonale și o *socializare* a acestui grup datorită unei mai mari intervenții a statului. Căsătoria nu mai este atractivă, în măsura în care este

percepută ca o posibilă închidere în roluri predeterminate. În consecință, uniunea consensuală apare ca o formă mai puțin rigidă, susceptibilă de a fi acceptată în funcție de cerințele individuale (de Singly, 1993).

Roussel remarcă și el o dublă mișcare în conjugalitate: pe de o parte un fel de ezitare a cuplurilor de a intra în această instituție, și pe de altă parte, o suplețe a legii care, în spiritul legislatorilor, trebuia să atenueze această reticență față de un mariaj cu reguli predefinite juridic. Astăzi asistăm la o dublă dezinstituționalizare, una în comportamente, alta în legislația însăși (Roussel, 1989, p. 126).

Strategiile noi de relaționare, precum și modalitatea de restructurare, reevaluare și adaptare funcțională a tinerilor în cuplu oferă cadrul optim pentru diversitatea formelor de conviețuire a doi parteneri.

La o privire simplă, coabitarea copiază structural și funcțional familia clasică dar, apreciată în profunzime, ea prezintă anumite particularități de manifestare structurală și funcțională care o fac diferită: independența financiară, nivelul autonomiei personale, orientarea individualistă etc. Limitele mutuale stabilite general în cazul uniunilor consensuale, orizontul temporar și viitorul incert al relației pot descuraja aceste cupluri să-și mărească productivitatea, să acumuleze bunuri și să aibă copii (Prună, 2005, p. 41).

Partenerii au tendința de a trăi mai mult pentru ei decât pentru ceilalți, iar modalitatea de construire a funcției de solidaritate se modifică. Celălalt devine resursa de împlinire personală a primului, iar împlinirea acestuia devine resursa împlinirii celuilalt.

Astfel, dacă partenerii sunt mai puțin fericiți împreună, ei nu estimează că trebuie să rămână împreună în numele unui principiu exterior, în numele unei instituții sau al unui principiu moral sau societal (de Singly, 1993, p. 86).

Pentru societatea românească, suplețea legii de care vorbea Roussel s-a observat cu mai multă evidență după anul 2013, odată cu modificările aduse prin autentificarea juridică a regimurilor patrimoniale sau prin elementele de legislație care au condus la simplificarea și diversificarea procedurilor de divorț.

Aspectele sociale ale ultimilor ani din România cu privire la viața de cuplu surprind o creștere a fenomenului de uniunea consensuală, cel puțin la nivel declarat. Ca o „confirmare”, Recensământul din anul 2002 a evidențiat că 86,2 % dintre cupluri sunt căsătorite și 13,8 % sunt în concubinaj. Totuși, datele obținute sunt imprecise, recensământul măsurând doar declarația de conviețuire fără forme legale, nu cea a unei relații în alternativă cu căsătoria. Așadar, populația a declarat starea de concubinaj pentru două stări conjugale distincte: uniune consensuală până la căsătorie (definită în literatura de specialitate ca stare de coabitare premaritală) sau uniune consensuală – alternativă definitivă la mariaj. Și totuși, deși erau interpretabile, datele statistice au devenit o resursă tehnică pentru justificarea motivelor de legalizare a uniunii consensuale pentru aproape toate proiectele propuse în Parlament pentru legalizarea concubinajului.

Începând cu debutul acestui proces de legalizare, polemicele sociale cu privire la legalizarea uniunii consensuale au devenit din ce în ce mai evidente în discuțiile publice. Cu baze de argumentare de multe ori stereotipizate („nu o hârtie ne ține”, „dacă nu-mi convine, renunț fără nicio mediere a avocaților”, „de ce să îmi stabilească statul obligațiile mele în raport cu partenerul” etc.), dorința unei alternative legale apărea ca un drept care trebuie câștigat pentru tinerele generații. Astfel, pe 26 martie 2002 a fost propus în Parlament primul proiect de lege pentru legalizarea uniunii consensuale, proiect care viza doar parteneriatul heterosexual. În expunerea sa de motive, inițiatorul preciza faptul că, *sub aspectul său civil, instituția căsătoriei este de dată relativ recentă, concubinajul existând în schimb, atât înainte cât și după căsătorie* (PL. 158/26.03.2002/Expunere de motive). Efectele imediate generate de aceste legalizări nu au putut fi anticipate – motivarea comunității LGBT de a cere un parteneriat care să nu limiteze legalizarea uniunii consensuale doar pentru heterosexuali. Contraintuitiv, acțiunea orientată prioritar spre legalizarea unei alternative conjugale pentru heterosexuali a devenit rapid o acțiune de drept comun, antidiscriminatorie a unei comunități care cerea echitatea în drepturi, indiferent de orientarea sexuală a partenerilor. Ca reacție, pe 28 decembrie 2004, dublat și de o abordare subiectivă a unei comunități construite cultural, să accepte doar heterosexualitatea, s-a dispus încetarea procedurii legislative, prin nencadrarea în prevederile art. 63 alin. 5 din Constituția României revizuită.

În anul 2010, senatorul Viorel Ariton propunea pentru prima dată în România legalizarea parteneriatului civil, făcând precizarea că acest tip de conviețuire legală poate fi realizat și de cuplurile de același sex. Practic, era pentru prima dată în România când era propus un proiect de lege în acord cu experiențele internaționale care permitea, indiferent de orientarea sexuală, legalizarea relațiilor conjugale alternative la căsătorie. Senatorul a încercat să vină cu o variantă legislativă care să fie compatibilă cu cea europeană, pentru a oferi posibilitatea legalizării relațiilor conjugale între un partener român și unul din spațiul internațional. Cu toate acestea, reacțiile dure din partea deputaților și senatorilor și în același timp din partea Bisericii și a comunității laice au constituit o opoziție care a blocat ideea și posibilitatea legalizării acestor relații. În contextul acesta, însuși senatorul și-a retras propunerea legislativă.

A treia propunere de legalizare a uniunii a fost a senatorului Remus Cernea, în anul 2015 (L52 / 09.02.2015), acesta fiind cel mai bun proiect de legalizare a uniunii consensuale. Proiectul detalia relațiile juridice dintre parteneri, era în acord cu legislațiile similare din spațiul european și era adresat atât partenerilor homosexuali, cât și celor heterosexuali. Proiectul a fost respins în data de 9 decembrie 2015.

În anul 2019, senatorul Adriana Diana Tușa a depus un alt proiect pentru legalizarea uniunii consensuale. Deși părea să facă pași siguri în procesul legalizării, fiind și singurul proiect care a ajuns în faze avansate de legalizare, propunerea legislativă a primit aviz nefavorabil de la Guvern în iunie 2020.

Niciuna dintre propunerile legislative nu a fost primită cu toleranță de deputați sau senatori. Influențele culturale, dar și reticența socială pentru o astfel de alternativă conjugală au fost factori subiectivi care au influențat deciziile parlamentarilor. Dacă reacțiile sociale au stimulat și mai mult indezirabilitatea unei astfel de legalizări, mai ales pentru prima experiență legislativă din 2002, ulterior, prezența tot mai densă a discuțiilor despre uniunea consensuală și legalizarea ei a făcut să crească mult toleranța socială pentru o astfel de stare conjugală. Astăzi, mentalitatea cu privire la o alternativă maritală ca formă de conviețuire juridică este privită a fi din ce în ce mai atractivă. Contraintuitiv, poate, cadrul polemic asociat referendumului a creat structura unei minime toleranțe, motiv pentru care, în discursurile publice care au precedat referendumul, liderii partidelor politice au declarat că există o preocupare punctuală în a se găsi o formulă legală pentru parteneriatul LGBT.

Una dintre dilemele mari asociate legalizării uniunii consensuale în Europa a fost și homoparentalitatea. Deși nu au anticipat-o de la început, existența copiilor în cuplurile de același sex a fost imposibil a fi ținută sub control. Inițial, toate legislațiile europene cu privire la legalizarea concubinajului interziceau adopția și reproducerea medicală asistată pentru cuplurile de homosexuali, însă nicio legislație europeană nu a putut interzice adopția de către o singură persoană. Așadar, reacția strategică a partenerilor de același sex a fost să solicite adopția ca persoană singură. În acest mod, calitatea de părinte aparținea legal unui singur partener, însă relația cu copiii era dezvoltată de ambii parteneri. Începuturile acestor proceduri au stârnit reacții dure din partea societății, reacții care au avut efecte asupra mobilizării comunităților de homosexuali, care s-au organizat pentru a cere dreptul de adopție.

Una dintre marile provocări în ceea ce privește adopția este problema cuplurile mixte din țări cu legislații diferite. Un astfel de caz este cel al unui concubin italian căruia i-a fost refuzat dreptul de adopție a unui copil francez pentru motivul că legislația italiană (legea 184 din 1983) interzice adopția pentru o persoană singură. Astfel, deși legislația franceză era mult mai permisivă decât cea italiană, totuși, efectele morale, sociale și juridice nu s-a dorit a fi asumate de către legislatorul francez – nulitatea juridică a calității de părinte în spațiul italian plasa copilul într-o situație de vulnerabilitate severă pe toată perioada șederii cuplului în Italia (Devers, 2004).

ASPECTE METODOLOGICE

Studiul are la bază o cercetare exploratorie de tip cantitativ, iar teoria pe care se sprijină este cea funcționalistă. Pentru ancheta sociologică, instrumentul de cercetare utilizat a fost chestionarul, acesta având 45 de întrebări, cu un total de 130 de variabile. Dimensiunea eșantionului a fost de 209 respondenți, cu vârsta

cuprinsă între 18–39 ani, acesta fiind intervalul de vârstă cu o pondere de peste 70 % persoane căsătorite și cu peste 50 % divorțuri.

Cercetarea își propune să analizeze imaginea căsătoriei și a uniunii consensuale, insistând asupra identificării factorilor care marchează evoluția familiei românești spre reperle funcționale ale postmodernității conjugale. Totodată, studiul analizează opiniile sociale cu privire la legalizarea uniunii consensuale în România.

În ceea ce privește teoria funcționalistă, studiul pornește de la concepția lui Parson, care privește funcționalitatea prin acțiunea a cinci variabile, după cum urmează:

- a. afectivitatea sau lipsa ei: partenerul se poate lăsa ghidat de sentimente sau și le reprimă.
- b. orientarea spre grup sau spre sine: partenerul se raportează la obiectivele comune grupului său (cuplul, familia, în cazul nostru) sau poate avea o atitudine individualistă.
- c. universal sau particular: modalitatea de apreciere a faptelor sociale după criteriile generale ale grupului sau după propriile criterii.
- d. calitate sau realizare: aprecierea celuilalt prin raportare la calitățile și limitele personale sau prin raportare la imperativele comunitare de rol.
- e. specificitate sau difuziune: evaluarea unidirecțională a unui set de calități și neglijarea celorlalte sau evaluarea de ansamblu a întregului sistem de performanțe.

Așadar, cele cinci variabile au fost sintetizate în cinci dimensiuni de analiză: intimitate, solidaritate, individualism, raportare la sine / celălalt și relația cu norma socială. În baza acestor dimensiuni, studiul își propune să analizeze tendințele contemporane de construcție a solidarității conjugale sau a individualismului relațional, analizând impactul direct asupra mentalităților sociale cu privire la căsătorie și la principala alternativă a acesteia, uniunea consensuală.

Criteriile de alegere a eșantionului au avut la bază selectarea populației tinere, pornind de la vârsta minimă pentru căsătorie și până la vârsta de 39 ani, iar criteriul de selecție a fost acela al eșantionării simple aleatorii. Studiul dorește să investigheze opiniile tinerilor aflați în fața deciziei de căsătorie, dar și ale celor care fac parte din familii tinere. Totodată, s-a considerat importantă opinia partenerilor tineri divorțați pentru a putea măsura atitudinea față de căsătorie a celor care au trecut prin procesul disoluției maritale. În acest sens, s-a urmărit investigarea categoriei de populație aflată sub pragul vârstei medii la mariaj (31,6 ani, conform insse.ro, baza Tempo online). Conform datelor prelucrate în baza Tempo Online de la Institutul Național de Statistică, în 2019, pentru categoria de vârstă 18–39 ani au fost înregistrate 85,56 % din totalul căsătoriilor. Tot la această categorie de vârstă,

ponderea totală a divorțurilor este de 54,48 %. De asemenea, categoria cu cea mai mare pondere a divorțialității este înregistrată la grupa de vârstă 35–39 ani¹.

IMAGINEA MARIAJULUI

Imaginea mariajului este înconjurată de o largă categorie de stereotipuri sociale, majoritatea fiind nefavorabile. Analizând frecvențele cu privire la imaginea mariajului, se observă o atitudine favorabilă, cea mai mare pondere a tinerilor considerând căsătoria ca fiind o decizie firească după o anumită perioadă de coabitare (73,2 %). Pentru 15,3 % dintre persoanele chestionate, mariajul este o opțiune, însă una percepută a fi cu un anumit grad de risc de disoluție, iar pentru 9,6 %, coabitarea este singura opțiune dorită. Cu toate acestea, ponderea mare a celor care optează pentru mariaj nu corelează direct cu valorile socio-juridice care definesc instituția căsătoriei. Cea mai mare pondere a respondenților consideră căsătoria „tot un concubinaj, dar cu acte” (39,6 %), aspect care arată că mariajului i se apreciază tot mai puțin caracterul instituțional.

Deși în marea lor pondere, tinerii optează tot pentru a se căsători, analiza profilului celor care aseamănă concubinajul cu căsătoria evidențiază o încredere diminuată în instituția mariajului: 38,8 % consideră că soții își păstrează relațiile conjugale prin compromisuri, 16,3 % consideră că partenerii căsătoriți mimează fericirea, iar 8,8 % consideră familiile ca fiind medii conflictuale cu risc mare de disoluție. Totodată, 47,5 % consideră că rata mare a divorțialității influențează negativ imaginea căsătoriei, 51,2 % consideră că prin însăși forma ei, căsătoria se lasă prea mult influențată de societate, iar 43,8 % cred că mariajul diminuează prea mult libertatea personală. Între cele două variabile care privesc mariajul ca fiind influențat de tradiții, obiceiuri și diminuarea libertății personale există o corelație pozitivă (Sig 0.033, Pearson Correlation .155), aspect care arată mariajul ca fiind mai puțin atractiv, cel puțin pentru această categorie de tineri. Analizând aceeași variabilă a libertății personale și stimularea unui anumit comportament de rol în familie, tabelul de corelație evidențiază, de asemenea, o relație pozitivă de nivel redus (Sig 0.000, Pearson Correlation .274).

În viziunea aceleiași categorii, anticiparea unei anumite ordini de rol, de gen și a unui management exterior de control a cuplului sunt resurse care fac mariajul mai puțin atractiv. Anticipând condițiile unui mariaj cu anumite seturi de roluri prestabilite cultural, cu anumite tendințe de control social, o categorie de tineri privește instituția căsătoriei ca o închidere într-un set de reguli și de sarcini acreditate de comunitatea din care face parte sau la care aderă. În mod evident, argumentele neatractivității mariajului nu corelează direct cu însăși decizia de

¹ Deși disponibile, datele statistice din anul 2020 cu privire la nupțialitate nu pot fi folosite, indicatorii fiind consistent influențați de restricțiile pandemice în ceea ce privește organizarea evenimentelor cu mulți participanți, cum sunt nunțile.

asumare a mariajului, 73,6 % din totalul tinerilor care au reclamat o imagine neatractivă pentru mariaj au declarat, de asemenea, disponibilitatea de a se căsători. Această situație antitetice poate fi explicată prin fragilitatea de argumentare a dezavantajelor mariajului, multe dintre argumentele invocate având la bază orientări stereotipizate, dar și prin lipsa unei alternative juridice la căsătorie. Prin însăși forma sa, mariajul nu poate fi limitat la anumite seturi de imperative, relațiile conjugale dintre parteneri nefiind efectul unei culturi restrictive care dictează relațiile dintre soți, ci efectul direct al sistemului funcțional cultivat și dezvoltat de cei doi parteneri. Analizând indicatorii care măsoară impactul stereotipurilor sociale cu privire la mariaj, se evidențiază corelații pozitive, aspect care validează încă o dată că imaginea negativă a mariajului este construită mai degrabă prin contagiunea cu niște seturi de opinii cărora nu li s-a măsurat validitatea.

Datele obținute probează un grad ridicat de contagiune, iar decalajul dintre opiniile despre mariaj și decizia de a se căsători evidențiază încă o dată inconsistența dintre decizia majoritară a asumării mariajului și atmosfera mariajului, în expectanță. Analiza indicatorilor sociali arată o diferență de opinii între cei căsătoriți și cei care coabitează, cu privire la impactul condiționărilor de rol asupra mariajului. Experiența directă a căsătoriei arată o pondere mai mică a opiniilor negative decât în cazul partenerilor care coabitează (22,6 % pentru cei căsătoriți și 47,4 % pentru partenerii care coabitează). De asemenea, aceeași distribuție a indicatorilor poate fi observată și în cazul percepției cu privire la diminuarea libertății personale în mariaj.

În cultura familială românească, femeia gestionează cu prioritate spațiul domestic și, prin aceasta, într-un orizont al continuităților, inclusiv al continuității ins – familie – comunitate, și spațiul social (Pantelimon, 2021, p. 5).

UNIUNEA CONSENSUALĂ – ACCEPȚIUNI SOCIALE ȘI CONSECINȚE ASUPRA LEGALIZĂRII

Așa cum a fost observat mai sus, imaginea căsătoriei este asociată cu cea a uniunii consensuale, evidențiindu-se ca singură diferență pentru mariaj calitatea sa juridică. Tinerii tind să vadă tot mai mult relațiile prin ele însele, prin gradul de fericire produs de acestea și mai puțin prin categoria de condiții juridice care le fundamentează. Pe fondul acesta, mariajul apare pentru o anumită categorie de tineri ca fiind insuficient sau ineficient datorită unor asumări pe care aceștia nu și le doresc (acceptarea unor roluri predefinite cultural, impuneri legislative de conviețuire, dificultatea separării legale, inechitatea de gen, riscuri patrimoniale, riscuri crescute de eșec relational etc.). În baza acestora, o altă gamă de stereotipuri vine să condimenteze o nouă imagine care pare să răspundă noilor cerințe de fundamentare a unei relații conjugale – uniunea consensuală. Și totuși, în mod contraintuitiv, criticile dese aduse mariajului nu conduc spre o cădere a indicatorilor de nupțialitate, majoritatea tinerilor optând tot pentru căsătorie.

Pentru spațiul românesc, polemica legalizării uniunii consensuale ajunge în anul 2022 la două decenii de dezbatere publică. Ca o comparație cu toate experiențele de legalizare de la nivel european, niciuna dintre propunerile românești pentru legalizarea uniunii consensuale nu a făcut trimiteri precise cu privire la condițiile patrimoniale, dreptul fiscal, procedura de separare, drepturile comune, proiecțiile bugetare cu privire la impactul unei astfel de legalizări etc.

Cu toate acestea, discursul public apare ca fiind suportiv, gradul de acceptabilitate pentru legalizarea uniunii consensuale în România fiind ridicat.

Analiza datelor statistice evidențiază opinii pozitive cu privire la gradul de fericire al partenerilor dintr-o uniune consensuală. Astfel, 31,3 % dintre respondenți consideră uniunea consensuală a fi mediul optim pentru libertatea de manifestare și pentru nivelul de fericire personal. Totalizând analizând ultimele două variante de răspuns care presupun acordul cu privire la fericirea în concubinaj, se observă că tinerii cred în succesul relațional al uniunii consensuale într-o pondere de 78,1 %. Un aspect important de evidențiat este mai marea pondere a femeilor care consideră uniunea consensuală un mediu armonios care promovează libertatea și fericirea conjugală (34,4 % femei și 20,4 % bărbați). O altă diferență cu privire la orientarea de gen este și faptul că bărbații apreciază cu prioritate uniunea consensuală pentru garantarea libertății, în timp ce femeile apreciază concubinajul pentru potențialul emoțional. Astfel în ceea ce privește opțiunea pentru uniunea consensuală ca mediu în care statul nu-și mai poate impune regulile, ponderea bărbaților este de 42,6 %, iar cea a femeilor este de 32 %.

Un alt indicator care arată avantajul uniunii consensuale ține și de simplitatea acțiunilor de separare, cu o pondere de 60,2 %. Trebuie remarcat aici că același avantaj îl remarcă atât partenerii care coabitează (61,6 %), cât și partenerii căsătoriți (54,8 %). Grija pentru condițiile simplificate în ceea ce privește disoluția unei relații conjugale marchează o altă logică de înțelegere a conjugalității. Prezența în discursul public a temelor care arată grija pentru securitatea bunurilor personale în cazul partenerilor căsătoriți sau în cazul persoanelor care coabitează arată schimbarea treptată de paradigmă în ceea ce privește funcționalitatea relațiilor conjugale. Acestea par din ce în ce mai puțin generatoare de încredere, fiecare partener centrându-și atenția asupra condițiilor proprii de securizare în raport cu celălalt.

Așa cum arată frecvențele de mai sus, calculul potențial al separării nu mai este neapărat un calcul specific concubinilor, ci unul specific mariajului. Efectele acestor noi orientări s-au regăsit în noi prevederi legislative, concretizate în posibilitatea opțiunii partenerilor maritali pentru un anumit tip de regim patrimonial.

O altă argumentare stereotipizată în ceea ce privește avantajul uniunii consensuale o reprezintă și percepția diferenței față de mariaj – „șansa” de a nu mai fi impuse reguli predefinite juridic. 34,8 % din totalul eșantionului consideră uniunea consensuală avantajoasă prin faptul că statul nu mai poate impune partenerilor reguli de conviețuire. Alte 31,8 % dintre respondenți sunt „mai degrabă de acord” cu acest aspect, iar dacă apreciem indicatorul în funcție de starea

civilă, se observă că 50 % dintre persoanele căsătorite și 34,4 % dintre cei care coabitează apreciază avantajul unei exprimări conjugale necenzurate de elemente de legislație. În acest sens, trebuie precizat faptul că legislația Codului Civil prevede aceleași drepturi pe care și le pretind și partenerii nonmaritali (egalitate în tot ce ține de viața comună – art. 25–26, Cod Civil, sprijin moral respect reciproc – art. 309, alin. 1, Cod Civil, obligația de fidelitate – art. 309, Cod Civil, obligația de a coabita – art. 309, alin. 2, îndatoriri cu privire la intimitatea conjugală, independența personală și dreptul individual la intimitate – art. 310, Cod Civil, contribuții echitabile pentru cheltuielile comune – art. 325, alin. 1, drepturi egale în relația cu copiii – art. 97, Cod Civil).

Astăzi, coabitarea consensuală reprezintă pentru 88,3 % dintre persoanele chestionate cea mai importantă etapă în validarea unei relații conjugale. Dintre aceștia, 53,8 % o consideră ca fiind o etapă premergătoare mariajului, 34,5 % văd în coabitare un proces reciproc de evaluare care confirmă o relație de uniune consensuală, iar 6,1 % o percep ca pe un mediu de împlinire și dezvoltare individuală. Într-o pondere mai mică, 3 % dintre respondenți privesc uniunea consensuală ca mediu optim de validare a compatibilității erotice, iar 5 % o privesc ca pe o etapă firească a vieții în care trebuie experimentate cât mai multe relații conjugale.

Analizând atitudinal, uniunea consensuală este privită într-o pondere de 16,1 % ca fiind un mediu de manifestare orientat către individ, cu un nivel de implicare și responsabilitate redus și care își păstrează validitatea doar în condițiile împlinirii personale. Între aceștia, 8,9 % dintre bărbați și 1,3 % dintre femei văd uniunea consensuală ca o etapă care validează erotic partenerii.

În ceea ce privește uniunea consensuală ca stare conjugală fără responsabilități (2,6 % din totalul eșantionului), toți respondenții sunt de gen feminin, iar profilul acestora arată o orientare prioritară spre mariaj, toate provenind din familii cu părinți căsătoriți. Pentru acestea, condiția coabitării consensuale este privită ca fiind una temporară și este o stare care nu oferă nicio predictibilitate, tocmai datorită lipsei de asumare.

Analiza indicatorilor sociali cu privire la imaginea uniunii consensuale în societate relevă faptul că 63 % o percep ca fiind total acceptată sau cel puțin oarecum acceptată.

Analizând profilul de gen al celor care consideră uniunea consensuală ca fiind total acceptată și asimilată de societate, se observă faptul că percepția pozitivă asupra concubinajului este aproape de trei ori mai mare în cazul femeilor decât în cazul bărbaților (72,4 % pentru femei și 27,6 % pentru bărbați). De asemenea, 89,6 % din totalul respondenților care apreciază că la nivelul societății uniunea consensuală este privită pozitiv declară că optează pentru căsătorie, iar 8,6 % dintre aceștia spun că ar opta pentru căsătorie, însă ar sta o perioadă cu teama unei potențiale disoluții. Astfel, pentru categoria celor care apreciază legitimitatea socială a stării de uniune consensuală, tendința de orientare a acestora este mai degrabă spre calitatea ei de stare premaritală, decât de alternativă la căsătorie. Uniunea consensuală apare ca o perioadă de confirmare reciprocă a partenerilor înaintea deciziei de căsătorie.

În acest sens, nevoia de validare a tinerilor pentru a face pasul spre căsătorie arată încă o dată importanța acordată mariajului. Așadar, uniunea consensuală este privită ca o stare tranzitorie, finalitatea coabitării regăsindu-se mai degrabă în decizia de căsătorie ulterioară. Din acest motiv, aprecierea dezirabilității uniunii consensuale nu vine cu diferențe statistice semnificative între respondenții căsătoriți și cei care coabitează (63,5 % respondenți aflați în relații de coabitare și 59,4 % respondenți căsătoriți).

Totuși, investigarea opiniilor cu privire la categoriile de cupluri pentru care se acceptă legalizarea uniunii consensuale, 67,8 % consideră utilitatea legalizării pentru toate categoriile de parteneri, indiferent de orientarea sexuală a acestora. Cu a doua frecvență și la mare distanță de prima, 17,8 % dintre respondenți consideră că uniunea consensuală ar trebui legalizată doar pentru cuplurile heterosexuale. 10,5 % dintre respondenți sunt în dezacord cu ideea legalizării uniunii consensuale. De asemenea, categoria crescută de non-răspuns trecută în baza de date ca *missing* (Nu știu / Nu răspund) arată de fapt că pentru aceștia, uniunea consensuală nu apare ca o stare atât de bine definită încât să i se recunoască un statut special, ea fiind privită ca etapă-suport care validează sau invalidează relațiile conjugale. Aceștia văd concubinajul din perspectiva stării de coabitare premaritală decât prin statusul unei relații autonome, independente de finalitatea sa prin mariaj.

LEGALIZAREA UNIUNII CONSENSUALE, INDIFERENT DE ORIENTAREA SEXUALĂ A PARTENERILOR

Conform datelor analizate, 67,8 % din totalul eșantionului consideră utilă legalizarea concubinajului, fără nicio cenzură în funcție de orientarea sexuală a partenerilor. Analiza acestui profil arată că doar pentru 10,8 % dintre respondenți căsătoria este considerată cea mai bună opțiune a tinerilor de a locui împreună. Dintr-un alt punct de vedere, destul de edificator pentru imaginea socială a acestei categorii este și opțiunea a 49,2 % dintre respondenți, care consideră căsătoria ca fiind tot un fel de concubinaj, dar cu acte. Suprapunerea valorică a celor două stări de conviețuire în cuplu arată o imagine diminuată a căsătoriei față de concubinaj și un profil cu valori înalte în ceea ce privește indicatorii care descriu individualismul relațional. Pentru aceștia, prioritatea obiectivelor individuale apare într-o pondere de 42 %, iar mentalitatea potrivit căreia o relație conjugală presupune și nevoia acceptării compromisurilor se regăsește în răspunsuri cu o pondere de 83,2 %.

În ceea ce privește diminuarea încrederii în instituția mariajului, o altă dimensiune explicativă poate fi impactul imaginii mariajului asupra grupurilor de referință. La nivelul eșantionului acestei cercetări, cei care consideră că mariajul are un grad scăzut de încredere au o pondere de 71,1 %. Pentru justificarea gradului crescut de neîncredere, aceștia argumentează faptul că 19,3 % dintre familiile cunoscute de către ei mai degrabă mimează fericirea, 32,8 % s-au obișnuit cu a face compromisuri, 7,6 % sunt considerate conflictuale, 8 % sunt evaluate ca fiind nefericite, iar 3,4 % sunt în

prag de divorț. De asemenea, 21,3 % din această categorie de respondenți provin din familii divorțate, iar 8 % nu știu nimic de unul dintre părinți.

Cu toate acestea, 70,2 % din categoria celor care reclamă insecuritatea mariajului declară că s-ar căsători după o anumită perioadă de coabitare. Atitudinea favorabilă pentru legalizarea uniunii consensuale nu apare astfel în opoziție cu acceptarea mariajului, disponibilitatea de acceptare a legalizării concubinajului având la bază opinia conform căreia, structural, dincolo de diferența de ordin juridic, atât familia cât și uniunea consensuală pot avea aceeași formă de funcționalitate. Mai mult, dacă în opinia comună, acceptarea în mariaj a partenerilor de același sex este mai greu de asimilat cultural, premisa legalizării unui nou tip de relație conjugală, asupra căreia evaluatorul social nu mai este la fel de exigent, apare ca fiind o variantă de echitate pentru toate categoriile de parteneri.

Privind din perspectiva patrimoniului, analiza generală a indicatorilor arată o grijă deosebită a tinerilor față de securizarea resurselor proprii.

Astfel, pentru categoria celor care susțin legalizarea uniunii consensuale pentru toate categoriile de cupluri, ponderea celor care cred în securitatea mariajului în raport cu protecția patrimoniului personal este de 8,2 % și că într-o pondere de 30,9 %, uniunea consensuală ar putea construi un cadru juridic mult mai bun pentru a asigura această protecție. Indiferent de tipul de conjugalitate, aceștia consideră în proporție de 55,7 % că ar fi nevoie de anumite elemente de legislație în dreptul comun (aplicabil oricărui tip de conviețuire conjugală), care să asigure protecția bunurilor personale.

De asemenea, 53,4 % dintre susținătorii legalizării uniunii consensuale declară că nu au auzit de regimurile patrimoniale, 26,7 % au auzit, dar nu știu ce presupun acestea și doar 11,2 % au auzit și știu ce înseamnă.

LEGALIZAREA UNIUNII CONSENSUALE DOAR PENTRU PARTENERII HETEROSEXUALI

Analizând profilul respondenților care consideră utilă legalizarea uniunii consensuale doar pentru heterosexuali, observăm că 91,7 % sunt de părere că pentru un cuplu funcțional sunt importante obiectivele comune ale cuplului și doar 6,3 % dintre aceștia consideră prioritate nevoile personale. 75 % dintre adepții legalizării uniunii consensuale sunt de părere că o relație conjugală presupune și acceptarea compromisurilor (65,6 % din această categorie sunt femei și 34,4 % sunt bărbați).

Analiza indicatorilor cu privire la logica de gestiune a patrimoniului personal relevă că într-o pondere de 43,8 %, respondenții acestei categorii nu au auzit de prevederile legislative despre regimurile patrimoniale. Alți 25 % au auzit de existența lor, dar nu cunosc detalii despre niciunul dintre cele trei regimuri

patrimoniale. 31 % dintre aceștia au auzit de ele și cunosc prevederile legale specifice. De asemenea, 32 % dintre aceștia consideră că mariajul asigură protecția patrimoniului personal, iar 40 % sunt de părere că o potențială legislație a concubinajului ar putea asigura o și mai bună protecție patrimonială, prin dispoziții negociate de parteneri în clauzele contractuale.

CONTESTAREA CALITĂȚII JURIDICE A UNIUNII CONSENSUALE

Analiza profilului respondenților care nu sunt de acord cu legalizarea uniunii consensuale arată că 86,4 % dintre respondenți sunt femei și 13,6 % sunt bărbați. Așa cum se observă și din indicatorii de mai sus, femeile văd în concubinaj imaginea unei relații tranzitorii, o etapă în care sunt construite repere comune de funcționalitate, în care se testează compatibilități, acestea văzând uniunile consensuale mai degrabă ca etapă de validare relațională decât ca alternativă la mariaj. 95,5 % din această categorie de respondenți consideră prioritare obiectivele comune ale cuplului, 76,2 % sunt de părere că, pentru a fi fericiți, partenerii trebuie să fie solidari, iar 68,1 % cred că, pentru binele cuplului, relațiile conjugale presupun și acceptarea unor compromisuri. Într-o pondere de 57,1 %, aceștia consideră că pentru a-ți fi bine în cuplu, e bine să știi să accepți și compromisuri.

13,6 % dintre contestatarii legalizării uniunii consensuale sunt căsătoriți, 59,1 % sunt în relații de coabitare, iar din perspectiva mediilor de origine, 36,4 % provin din medii rurale și 63,4 % au origini urbane.

În ceea ce privește logica patrimonială, 22,2 % dintre respondenți consideră că legislația maritală asigură suficientă protecție. Cu o pondere mult mai mare, 50 % dintre respondenți consideră că legislația Codului Civil (definită prin principiile generale ale dreptului comun) ar putea asigura o mai mare protecție patrimonială dacă legislatorul ar permite existența clauzelor contractuale specifice. Privind comparativ, contestatarii legalizării uniunii consensuale mizează mai degrabă pe o completare legislativă a mariajului decât pe construirea unei alternative juridice de conjugalitate pentru protejarea patrimoniului personal. Analizând indicatorii care măsoară imaginea protecției patrimoniale, se observă faptul că doar 13,6 % dintre respondenți cunosc articolele de lege cu privire la regimurile patrimoniale, 40,9 % nu au auzit de ele, iar 41 % declară că au auzit, dar nu știu ce înseamnă.

Așadar, analiza profilului celor care sunt împotriva legalizării uniunii consensuale evidențiază că aceștia nu contestă în sine ideea coabitării, ci doar necesitatea legalizării. Totodată, profilul general al acestora arată o mai mare orientare către reperele clasice ale solidarității, ale valorilor comune și ale unei finalități care confirmă relația conjugală doar în contextul asumării mariajului însă, și în cazul acestora, o mai bună protecție patrimonială este dezirabilă.

**OPINII SOCIALE CU PRIVIRE LA IMPERATIVELE JURIDICE PE CARE AR TREBUI
SĂ LE INCLUDĂ LEGISLAȚIA CU PRIVIRE LA UNIUNEA CONSENSUALĂ**

În legislațiile europene, principala diferență între mariaj și uniunea consensuală ține de distincția dintre instituțional și contractual. Inițial, toate legislațiile au privit mariajul din perspectivă instituțională. În forma sa legislativă, mariajul nu avea clauze de reziliere, procedurile divorțului presupunând elemente de legislație distincte de cadrul legal care definește căsătoria. Începând cu anul 1989, legislațiile europene au început să construiască noi cadre legale de manifestare conjugală care, în diferite formulări, descriau noua structură conjugală a concubinajului. Încă de la început, proiectele juridice au fost gândite sub forma unui contract cu clauze, fiecare cuplu negociindu-și atât condițiile de conviețuire, cele de ordin patrimonial, cât și regulile disoluției. Ulterior, evoluția mentalităților sociale cu privire la imperativele juridice care încadrează mariajul a deschis premise noi în ceea ce privește schimbarea caracterului instituțional. Astfel, unele state europene au modificat legislația maritală, schimbând caracterul instituțional în cel de tip contractual, în timp ce alte state au preferat să construiască structuri maritale paralele, oferind posibilitatea opțiunii între varianta contractuală și cea de tip instituțional.

Trecerea de la logica instituțională la cea contractuală a presupus o schimbare de paradigmă în conjugalitate. Anticiparea *a priori* a eșecului, construirea de clauze particularizate de conviețuire, de relații patrimoniale și de disoluție încă din momentul semnării actelor de căsătorie a schimbat fundamental normele, precum cele care țin de funcția de solidaritate, funcția economică etc.

În cazul României, deși avem o legislație care definește căsătoria din perspectivă instituțională, reguli noi precum facilitatea accesului la divorț sau regimurile patrimoniale creează premisa unor deschideri evidente spre tipologia contractuală. Astăzi, teme precum securitatea patrimoniului personal sunt subiectele prioritare în discursul public. Ele nu pot fi asociate încă mariajului – așadar, proiectiv, ele sunt plasate în sfera unor elemente juridice asortate unei viitoare legislații de alternativă la căsătorie – uniunea consensuală. Așa cum s-a văzut în indicatorii de mai sus, pretenția securizării bugetului personal este în atenția tinerilor în proporții statistice consistente.

În privința așteptărilor juridice de la o potențială legalizare a uniunii consensuale, clauzele despre patrimoniu și disoluție sunt prioritare.

Așa cum arată indicatorii sociali rezultați, doar 17,6 % consideră că legislația maritală conține suficiente reguli în vederea separării legale. Începând cu noile modificări ale Codului Civil din 2011, posibilitatea divorțului a fost simplificată, divorțul putând fi instrumentat nu doar în instanțe de judecată, ci și la nivel de proceduri administrative (notar și ofițerul stării civile, dacă există consimțământul ambilor soți). Din acest motiv, dificultatea separării legale este mai degrabă un

stereotip social decât o realitate juridică. 70,6 % dintre persoanele chestionate consideră că este necesar să fie precizate criteriile ferme de soluție într-un potențial concubinaj legalizat, aspect care arată în același timp și importanța acordată procedurilor de separare pentru noua logică juridică a conjugalității.

Un alt stereotip supus evaluării ține și de regulile predefinite ale mariajului, pentru parteneri. Deși suma de reguli este minimală și în acord cu regulile generale de fundamentare și funcționare a unei relații conjugale, totuși, în opinia unor anumite categorii de tineri, acestea apar ca fiind o cenzură la autonomia cuplului. Fără să fie lecturate din legislație, așadar, chiar și fără o imagine punctuală a acestor imperative (egalitate între parteneri, egalitate în relația fiecărui părinte în raport cu copilul, fidelitate, locuire comună, acces egal la resursele comune etc.), stereotipurile sociale sunt preluate fără a mai căuta validitatea lor, răspândirea largă a acestora având de multe ori suficientă putere de convingere. Din acest motiv, valorile sau acțiunile sociale nu apar întotdeauna indivizilor așa cum sunt ele, ci așa cum sunt ele definite (Thomas, 1968, p. 477 *apud* Bădescu, Dungaciu, Baltasiu, 1996, p. 306).

La nivelul întregului eșantion, doar 5,6 % dintre respondenți consideră că legislația căsătoriei are suficiente reguli generale de conviețuire.

Aproape 70 % dintre respondenți văd utilitatea clauzelor contractuale în autentificarea juridică a relației conjugale. Acest indicator arată deschiderea populației tinere spre tipuri contractuale de relații, dispozițiile juridice ale clauzelor contractuale fiind cea mai importantă resursă care definește legislativ cadrul uniunii consensuale în toate legislațiile europene.

Generația tânără pare să fi asimilat cultural toate valorile juridice care au stat la baza legalizării uniunii consensuale în toate legislațiile europene și aceste aspecte arată și rata foarte mare de acord față de autentificarea legală a concubinajului (85,6 %, dintre care 67,8 % doresc legalizarea concubinajului, indiferent de orientarea sexuală a partenerilor). Analiza indicatorilor sociali arată o disponibilitate înaltă de acceptare a mariajului, indiferent de orientarea sexuală a partenerilor – 70,2 %. Astfel, putem observa o dublă măsură cu privire la acceptabilitatea legalizării uniunii consensuale, deoarece disponibilitatea de acceptare a caracterului legal al concubinajului nu corelează și cu opțiunea tinerilor în ceea ce privește viitorul conjugal, marea lor majoritate favorizând perspectiva mariajului. Așadar, deschiderea tinerilor față de diversitatea formelor de a fi în cuplu, toleranța în creștere, exprimată prin creșterea disponibilității de a accepta caracterul juridic al uniunii consensuale indiferent de orientarea partenerilor, nu presupun și un risc de „contagiune”, tinerii considerând mariajul ca opțiune principală de autentificare a relației conjugale. Totodată, creșterea toleranței sociale arată o susținută acceptabilitate și în ceea ce privește adopția de către cuplurile de același sex.

O altă dilemă în experiențele europene a fost și cea a adopției. Analiza indicatorului pentru eșantionul nostru arată un grad de accept pentru adopție de 76,3 % pentru cuplurile de același sex.

La nivel național, singura cercetare a fost realizată de EOS Gallup Europe în anul 2003, iar nivelul de intoleranță socială pentru homoparentalitate a plasat România între primele două țări cu cel mai ridicat indicator de neacceptabilitate – Malta, cu 86 % și România, cu 85 %.

CONCLUZII

Analiza Barometrului de gen din anul 2018 evidențiază pentru spațiul românesc o atitudine conjugală cu o evidentă influență tradițională. Dacă am analiza comparativ datele statistice ale Barometrului de Gen din anul 2000 cu cele ale ultimului Barometru (2018), se poate observa că dacă în anul 2000, ponderea celor care considerau bărbatul capul familiei era de 83 %, 18 ani mai târziu indicatorul a înregistrat o pondere totală de 78 % (Grünberg, 2018). Momentul actual surprinde, mai degrabă, o situație atipică – o modernitate în declarații și un tradiționalism în fapt.

Cu toate acestea, reproducerea acestor itemi de chestionar la nivelul populației tinere evidențiază ponderi scăzute în ceea ce privește influența tradițională. În cazul eșantionului nostru, analiza indicatorilor sociali arată că aproximativ 40 % dintre respondenți au opinii sociale cu influențe tradiționale. Din acest punct de vedere, relațiile maritale tinere surprind un moment de dublă tranziție. Pentru o parte importantă a eșantionului, tranziția surprinde momentul asimilării condiției moderne de conjugalitate, iar cea mai mare provocare derivă din duelul provocărilor dintre bărbați și femei în ceea ce privește relația de gen și problema echității de rol.

În ceea ce privește **dimensiunea de rol**, analiza indicatorilor evidențiază o situație contraintuitivă – 54,2 % dintre femei își asumă mai multe sarcini casnice decât le atribuie (la nivel declarativ) bărbații acestora. Astfel, dorința femeii de a construi relații conjugale echitabile este contracarată de însăși opțiunea acesteia de asumare. O parte dintre inechitățile de rol își găsesc sursa în însuși comportamentul de asumare al femeii. Totodată, analiza statistică pentru această categorie arată că pretenția unei îndatoriri feminine de a asculta de soț este statistic de trei ori mai mare la bărbat decât valoarea indicatorilor feminini. În acest sens, un nivel crescut de asumare feminină de rol își poate găsi cauza și în gradul scăzut de asumare masculină. Astfel, sarcinile asumate nu sunt mereu rodul unei preluări tradiționale a distribuției de rol, ci și un efect al neasumării din partea celuilalt.

Totodată, ponderea mai mare a bărbaților care cred în vitalitatea căsătoriei nu arată întotdeauna o asumare a principiilor moderne definite prin legislația maritală, ci și o formă de conviețuire în care se pot reproduce mai ușor acțiuni și roluri de influență tradițională. Opțiunea spre căsătorie mărește șansa reconstruirii acestora în propriul mariaj. Folosirea funcțiilor SPSS (*Select Cases*, *crosstab* și analiza

tabelelor de corelație) arată că 38,17 % dintre bărbații care declară prioritatea căsătoriei în alegerea tipului de conjugalitate au opinii inechitabile de rol și gen, cu ponderi statistice de peste 50 %.

Pentru o altă categorie, mariajul pare insuficient și nesigur în ceea ce privește securitatea patrimonială, condițiile separării legale și predefinirea regulilor prin resursele juridice descrise în Codul Civil. Pentru aceștia, tranziția poate fi observată pe axa modernitate – postmodernitate conjugală, tendințele acestora fiind orientate tot mai mult spre reperatele individualismului relațional.

Atenția prioritară a studiului asupra modului în care este înțeleasă solidaritatea conjugală în opiniile sociale ale tinerilor arată o preocupare tot mai mare pentru logica de fundamentare a relațiilor conjugale. Ele devin tot mai importante în primul rând pentru împlinirea individuală și apoi pentru împlinirea comună. Nuanțări în ceea ce privește solidaritatea au fost întâlnite la toate categoriile sociale cuprinse în studiu. Pentru categoria celor căsătoriți, nuanțarea condițiilor de solidaritate arată tocmai deschiderea spre un alt sistem juridic marital, unul de tip contractual.

De asemenea, grija pentru simplitatea dizoluției arată orientarea spre un tip de relații care vede potențialitatea eșecului și a separării conjugale. Din acest motiv, majoritatea temelor de discuție cu privire la viața de cuplu își orientează atenția atât asupra condițiilor de separare, cât și asupra elementelor de protecție patrimonială. Evidența acestei preocupări nu este una specifică doar uniunii consensuale, ci și instituției căsătoriei. Începând cu anul 1993, Codul Familiei a adăugat elemente de legislație pentru simplificarea procedurilor de divorț prin acordul părților și, din anul 2013, noile orientări ale Codului Civil au facilitat obținerea divorțului prin proceduri rapide de tip administrativ (la notar și la ofițerul stării civile). Tot în această direcție, problemele juridice de recuperare a patrimoniului pentru partenerii necăsătoriți i-au făcut pe legislatori să recunoască logodna ca stare de fapt pentru a putea instrumenta ulterior litigiile patrimoniale dintre partenerii coabitanti.

În cea mai mare parte a lor, contestațiile cu privire la vulnerabilitatea legislației maritale nu sunt argumentate. Acestea au la bază o serie largă de stereotipuri sociale care nu au fost trecute prin niciun filtru de evaluare, însă care au puterea de a influența opiniile în favoarea legalizării uniunii consensuale.

De aproximativ un deceniu, prevederile Codului Civil arată o atenție deosebită pentru protecția patrimoniului personal, pentru condițiile de divorț (simplificarea procedurilor și diversificarea formelor de separare legală), pentru conceptualizarea juridică a logodnei, pentru vulnerabilitatea patrimonială etc. toate acestea fiind preluate în discursul public pentru susținerea legalizării uniunii consensuale. Totodată, stereotipurile despre imaginea negativă a mariajului, despre indicatorii care arată ponderea concubinajului în România vin să dubleze argumentele pentru necesitatea legalizării uniunii consensuale.

Analiza opiniilor sociale cu privire la uniunea consensuală relevă uneori scopuri și tendințe contradictorii: i se subliniază avantajele unei relații libere tocmai datorită caracterului său nejuridic (71,7 %), dar i se face un lobby susținut pentru legalizare. În aceeași direcție, există o contradicție între imaginea căsătoriei

datorată sumei de elemente juridice care predefinesc regulile de conviețuire și imaginea avantajoasă a uniunii consensuale datorată lipsei imperativelor juridice, dar pentru care se solicită legalizarea într-o pondere totală de 73,7 %.

Experiențele europene au arătat că declinul juridic spre o nouă conjugalitate începe cu legalizarea uniunii consensuale. Treptat, mariajul împrumută din funcționalitatea juridică a concubinajului și devine și contractual. Și dacă la debutul autentificării concubinajului, mentalitățile sociale excludeau posibilitatea căsătoriei persoanelor de același sex, treptat, existența acestora în varianta juridică a concubinajului legalizat a făcut să crească toleranța socială pentru aceste tipuri de parteneriate. Astfel, uniunea consensuală nu a fost decât o etapă de evoluție în creșterea toleranței sociale. Astăzi, majoritatea statelor europene au permis căsătoria pentru partenerii de același sex.

Concubinajul devine o stare de intersecție între două tipuri de mariaje – cel instituțional și cel contractual.

În cazul României, decizia Curții Constituționale nr. 534 / 2018 a stârnit multe controverse cu privire la nerecunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex (Cazul Robert Clauborn Hamilton și Relu Adrian Coman). În decizia Curții Constituționale s-a precizat în continuare că mariajul realizat în Belgia nu poate fi recunoscut de Statul Român, dar este imperativ juridic să li se recunoască efectele legale ale acesteia.

BIBLIOGRAFIE

1. Apostu I. (2019). *Uniunea consensuală. Dilema unei legalizări. O abordare socio-juridică în Revista Română de Sociologie*, Anul XXX, Nr. 3–4 / 2019.
2. Bădescu I., Dungaciu Dan, Baltasiu Radu. (1996). *Istoria Sociologiei – teorii contemporane*. București: Editura Eminescu.
3. Cugno A. (2002). *Modernité et individualisme*. *Projet*, 2002 / 3 n 271, p. 37–44. DOI: 10.3917/pro.271.0037.
4. Descoutures V. (2008). *Les mères lesbiennes. Contributions à une sociologie de la parentalité*, Thèse de sociologie sous la direction de François de Singly, Université Paris V-René Descartes.
5. Devers A., (2004), *Le concubinage en droit international privé*, Paris: LGDJ.
6. Dubet F., Martuccelli D. (1998). *Dans Quelle société vivons-nous ?*, Paris: Édition du Seuil.
7. Durkheim E. (2008). *Diviziunea muncii sociale*. București: Antet Revolution.
8. Giddens A. (1992). *Transformarea intimității*. București: Antet.
9. Grünberg L. (coord.). (2018). *Barometrul de gen. România, 2018*. București: Hecate.
10. Pantelimon Bistriceanu C. (2021). *Rolurile familiei tradiționale ale femeii în literatura etnografică românească în Revista Română de Sociologie*, Anul XXXII, Nr. 3–4 / 2021.
11. Prună M., (2005), *Căsătorie versus coabitare. O analiză comparativă în Sociologie românească*, III, 3 / 2005, p. 39–45.
12. Roussel L. *La famille incertaine*, (1989). Paris: Editions Odile Jacob.
13. Singly F. (de), (1993). *Sociologie de la famille contemporaine*. Paris: Nathan.
14. Singly F. (de), (2000a). *Le soi, le couple et la famille*. Paris: Nathan / HER.
15. Singly F. (de), (2000b). *Libres ensemble. L'individualisme dans la vie commune*. Paris: Nathan / HER.
16. Smalley G. (2010). *Când unu plus unu fac noi*. București: Curtea Veche.
17. Terras C., Dufourt M. (1999). *Le Pacs en question*. Villeurbanne: Édition Golias.